

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/102/156-161>

Sevda Tağıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
sevdatagiyeva804@gmail.com

MONOETNİK DÖVLƏTÇİLİYƏ ALTERNATİV OLARAQ MULTİKULTURAL TƏHLÜKƏSİZLİK

Xülasə

Monoetnik dövlətçilik, əsasən bir etnik və ya mədəni qrupa əsaslanan dövlət və ya mədəniyyət modelidir. Bu, həmin etnik və ya mədəni qrupun digər qrupların önündə üstünlüyünə vurğu edir və buna görə də müxtəlifliyi qəbul etmir. Bu cür bir yanaşma çox vaxt dövlətin birliyini qorumaq üçün tətbiq olunur və bəzən daxili və ya xarici mənsubiyyət münaqişələrinin əsas səbəbi olur. Multikulturalizm isə fərqli etnik, mədəni və dini qrupların birləşdiyi və bir arada yaşadığı bir mədəniyyət və ya dövlət modelidir. Bu, müxtəlif mədəniyyətlərin və dəyərlərin qəbul edilməsi, birləşdirilməsi və çoxmədəniyyətli bir cəmiyyətin yaradılmasını təşviq edir. Məqalədə monoetnik dövlətçiliyə alternativ olaraq multikultural təhlükəsizlik araşdırılaraq təhlil edilir.

Açar sözlər: *monoetnik, dövlətçilik, təhlükəsizlik, mədəni, dini qrup*

Sevda Taghiyeva
Azerbaijan University of Languages
sevdatagiyeva804@gmail.com

Multicultural security as an alternative to mono-ethnic stateship

Abstract

Monoethnic statehood is a model of state or culture based primarily on one ethnic or cultural group. It emphasizes the superiority of that ethnic or cultural group over other groups and therefore does not acknowledge diversity. Such an approach is often used to protect the unity of the state and is sometimes the main reason for conflicts of internal or external affiliation. Multiculturalism is a culture or state model in which different ethnic, cultural and religious groups unite and live together. It promotes the acceptance and integration of different cultures and values and the creation of a multicultural society. The article examines and analyzes multicultural security as an alternative to monoethnic statehood.

Keywords: *monoethnic, stateship, security, cultural, religious group*

Giriş

Multikulturalizm, bir cəmiyyətin zənginliyi, yaradıcılığı və dinamikliyi olaraq qəbul olunur və insanların bir-biriləri ilə daha yaxşı anlaşmasını təmin edir. Bu model, demokratik dəyərləri, insan haqlarını və bərabərliyi təşviq edir və dövlətin çeşidliliyini və inklüzivliyini qəbul edir. Bir çox inkişaf etmiş ölkələr, çoxmədəniyyətli cəmiyyətlərin yaradılması, tolerant və bərabər fəaliyyət mümkünlüyü ilə dünya xalqlarının və dövlətlərinin bir-biriləri ilə daha sıx əlaqədə olması üçün multikulturalizmi təşviq edirlər. Bu, mövcud mədəniyyətlərin qarşılıqlı mənsubiyyətini dəstəkləyir və qlobal əlaqələrin inkişafını təşviq edir. Bu baxımdan, monoetnik dövlətçilik modeli daha çox ayrı-seçkiliklərə, qarşılıqlı anlayışsızlığa və münaqişələrə səbəb ola bilər, multikulturalizm daha inklüziv və dözümlü bir yanaşmadır və birlik və müxtəliflik arasında bir balans yaradır (Hen, 2014: 5-6).

İzolyasiyaçı etno-dini qruplar özlərini müasir dünyadan ayrı saxlamaq istəyən immiqrant qruplardır. Milli azlıqlar və immiqrantlar dövlət quruculuğu prosesindən kənar qalmalarına qarşı çıxdıqları halda, təcridçi etnik-dini azlıqlar formalaşan müasir mədəniyyətə və onun institutlarına qarşı çıxırlar. Buna görə də onların liberal demokratiyalardan tələbləri onları müasir mədəniyyətin

dağıdıcı təsirlərindən uzaqlaşdırmaq üçün bəzi qanuni istisnalardır. Məsələn, təcridçi etnik-dini qruplar müasir təhsil sisteminə qarşı olduqları üçün uşaqların bəzi kurslardan və ya təhsil sistemindən tamamilə azad edilməsini, qadınların iş həyatında iştirak etməməsini tələb edirlər. Eynilə, onlar özlərini cəmiyyətdən ayrı gördükləri üçün səsvermə və hərbi xidmət kimi vətəndaşlıq vəzifələrindən azad olmağı tələb edirlər. Kanadada hutteritləri, ABŞ-da Amişləri və əksəriyyəti ABŞ-da yaşayan Hasidik yəhudiləri təcrid tərəfdarı etno-dini qruplara misal göstərmək olar. Kymlickanın qeyd etdiyi kimi, tarixən Qərb demokratiyalarının bu qrupların qanunların onlara şamil edilməməsi tələblərinə cavabı təəccüblü dərəcədə müsbət olmuşdur (Kymlicka, 2002: 356). Bunun səbəbinə nəzər saldıqda, ABŞ və Kanadadakı etnik-dini qrupların əkinçilik bacarıqlarından faydalanmaq üçün bunu qəbul etdiklərini gördü. “Liberal demokratiyaların bu qeyri-liberal anlayışı olan qruplara münasibəti necə olmalıdır?” sualına, Kymlicka qəti cavabın verilə bilməyəcəyini düşünür. Bununla belə, Kymlickanın bu qruplara üstünlük vermədiyi anlaşılır, çünki o, bu qrupların öz üzvlərinin azadlığını məhdudlaşdırdıqları və köçdükləri ölkədə heç bir sosial problemlə məşğul olmadıqları üçün liberal prinsiplərlə bir araya sığmadığını iddia edir. Görünür, Qərb demokratiyalarının əksəriyyəti zaman keçdikcə bu qruplara qarşı icazə verdikləri tolerantlığa müəyyən məhdudiyətlər qoymağa çalışıblar. Bunlardan ən əhəmiyyətli bu qrupların öz üzvlərinə zərər verməməsi, dünyagörüşünü qrupdan kənar şəxslərə sırımağa çalışmaması və üzvlərə qrupdan çıxmaq hüququ verilməsidir (Kymlicka, 2002: 357).

Cozef Raz, Kymlicka kimi mədəniyyət qruplarının üzvlərinə təzyiq etməməli, qrupdan çıxmaq hüququna malik olmaları, mədəni kimliklərinin tanınması və onlara siyasi fəaliyyətdə effektiv şəkildə iştirak etmək bacarıqlarının verilməli olduğunu müdafiə edir. Onun sözlərinə görə, müxtəlif mədəni qruplara malik cəmiyyətlərdə həyata keçiriləcək konkret siyasətlər yerli şəraitdən asılı olaraq dəyişsə də, müəyyən prinsiplər üzərində razılığa gəlmək olar. Onlardan bəziləri (Raz, 1998: 198-199):

- Valideynləri istəsələr, ilk növbədə, bütün mədəni qrupların gənc üzvləri öz mədəniyyətləri ilə tərbiyə edilməlidir. Lakin bütün tələbələrin təhsili elə olmalıdır ki, onlar yaşadıkları ölkə daxilində bütün mədəniyyətlər haqqında müəyyən qədər biliklərə malik olsunlar və hamısına hörmət aşılasınlar.

- Müxtəlif mədəniyyət qrupları, adət-ənənələr və təcrübələr qanunla, bütün dövlət qurumları və özəl şirkətlər və təşkilatlar tərəfindən müəyyən tolerantlıq həddində tanınmalıdır.

- Yoxsulluq, zəif təhsil və etnik mənsubiyyət arasında əlaqəni kəsmək çox vacibdir. Müəyyən etnik qruplar yoxsulluq, təhsilsizlik, aşağı ixtisaslı iş kimi həyat şəraiti ilə üzleşirsə, onların mədəni kimliklərinə hörmət edilməsi, hətta öz kimliyini formalaşması mümkün deyil.

- Mədəniyyət qruplarının fondlar, könüllü təşkilatlar, muzeylər, teatrlar və kitabxanalar kimi öz muxtar mədəniyyət qurumları dövlət tərəfindən dəstəklənməlidir.

- Küçələr, meydanlar, parklar və ticarət mərkəzləri kimi ictimai yerlər mədəniyyət qrupları ilə harmoniyada olmalıdır. Bundan əlavə, məsələn, mədəni qrupların müxtəlif estetik qavrayışlarına uyğun bölgələr yaradıla bilər.

Kymlicka kimi Razın da, üzvlərinin azadlığı və şəxsi bütövlüyünün qorunması və anlayışlarını qrupdan kənar üzvlərə yaymaması şərti ilə mədəni qruplara müsbət baxdığı görülə bilər. Aşağıdakı Amiş icması nümunəsindən də göründüyü kimi, təcridçi etno-dini qruplar həyat tərzinə və dövlətdən tələblərinə görə digər etno-dini qruplardan kifayət qədər fərqlənirlər.

Bu gün ABŞ-ın Pensilvaniya ştatında yaşayan Amişlər xristian təriqətinə mənsubdurlar və 17-ci əsrin şərtləri altında həyatlarını davam etdirirlər. Texnoloji inkişaflardan və müasir həyatdan təcrid olunmuş həyat tələb edən Amişlər 18-ci əsrdə Avropada (İsveçrə, Almaniya və Fransa) sıxışdırıldıqları üçün bütün əmanətlərini toplayıb ABŞ-a köçdülər. Amişlərə kənd təsərrüfatı torpaqlarının istismarı müqabilində o vaxtkı Pensilvaniya qubernatoru Uilyam Penn tərəfindən torpaq verildi. Amişlər öz inanclarına görə hərbi xidmətdən imtina edir və kənd təsərrüfatından əldə etdiklərinə görə əmlak vergisi və gəlir vergisindən başqa heç bir vergi ödəməyi qəbul etmirlər (Yerebakan, 2013). Yerebakanın sözlərinə görə, sosial təminat təcrübələrindən faydalanmaq istəməyən amişlər öz aralarında topladıqları pullarla bir çox ehtiyaclarını qarşılayırlar. Amişlər üçün

qadınların cəmiyyətdəki yeri daha çox ev işləri və uşaq baxımı ilə bağlıdır. Kişilər daha çox kənd təsərrüfatı ilə məşğul olurlar. Qadınlar üçün saçlarını kəsdirməmək, evlənməyə qədər qara örtük taxmaq, evləndikdən sonra isə ağ örtük taxmaq; Kişilər üçün bıç uzatmamaq və fedor papaq taxmaq üçün geyim qaydaları var. Təhsil sahəsində Amişlər orta məktəb təhsilinin gənclərdə dünya ləzzəti və şöhrətpərəstlik hissələrinə səbəb olacağına inandıqları üçün yalnız 8 illik təhsilin kifayət edəcəyinə inanırlar (Yerebakan, 2013). Bu təhsil əsas savad və riyaziyyat bacarıqlarını inkişaf etdirməyə və qurduqları məktəblərdə dini dəyərləri öyrətməyə əsaslanır. ABŞ-da 12 il icbari təhsil var və son 4 il orta məktəbdir. Amişin tələbələrin dini etiqad azadlığı sahəsi olaraq 8 ildən sonra davam etməməsi tələbi icbari təhsil qanunlarına ziddir. Dini inanclar dövlətin nəzarəti altında deyil; lakin dövlət polisi icbari təhsil qanunlarının icrasına cavabdehdir. Bununla belə, 1971-ci ildə Viskonsin ştatının Yoderə qarşı qaldırdığı işdə Ali Məhkəmə valideynlərin uşaqlarını öz dini dəyərlərinə uyğun böyütmək hüququnun dövlətin maraqlarından üstün olduğuna qərar verdi və 8 ildən sonra davam etməməyi məqsədəuyğun hesab etdi (Knudsen, 1974: 1507).

Ölkədə etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunmasının və multikulturalizm siyasətinin səmərəliliyi dedikdə, burada titul xalqla bir cəmiyyətdə yaşayan 3 əsas azlıq qrupunun vəziyyəti nəzərdə tutulur:

- Azlıqda olan yerli xalqlar (avtoxton xalqlar);
- Tarixin müxtəlif mərhələlərində ölkəyə gəlib burada məskunlaşmış milli azlıqlar (alloxton xalqlar);
- Müasir dövrdə siyasi, hərbi, iqtisadi, sosial və digər səbəblərdən ölkəyə pənah gətirmiş miqrantlar.

Qeyd olunan azlıq qruplarının cəmiyyətdəki vəziyyəti dedikdə, onların hər biri üçün ayrıca yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya olmalarına kömək edəcək şərtlərin dövlət tərəfindən həll edilməsi nəzərdə tutulur. Azlıq qruplarının yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya olmasının şərtlərinin ödənilməsi eyni zamanda ölkədə etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunmasının və multikulturalizm siyasətinin səmərəliliyinin indikatorlarıdır (Multikulturalizmə Giriş, 2019: 310-311).

Miqrantların inteqrasiya prosesləri, bir ölkədə yeni gələn vətəndaşların sosial, iqtisadi və mədəniyyət sahələrində rahat bir şəkildə qəbul edilməsi və uyğunlaşdırılması məsələlərini özündə əhatə edir. Bu məsələləri qiymətləndirmək və müqayisə etmək üçün isə Miqrant Inteqrasiya Siyasəti İndeksi (MİPEX) kifayət qədər əlverişli bir alət kimi özünü göstərir. MİPEX, müxtəlif ölkələrin miqrantlar üçün tətbiq etdikləri siyasətləri müqayisə etməyə imkan verən bir alətdir. Bu indeks, miqrantların inteqrasiya prosesində mövcud olan siyasətləri 6 əsas göstəriciyə əsaslanaraq qiymətləndirir (Huddleston, Vink, 2016).

İlk olaraq, ictimai mənsubiyyət göstəricisi, miqrantların ölkədə ictimai və siyasi mənsubiyyətini müzakirə edir. Burada ölkələrin miqrantlara vətəndaşlıq verərək onları mənsubiyyət hissi ilə bəzəməsi və onlara bələdçi vətəndaş kimi qəbul edilməsi nəzərə alınır.

İş hüququ göstəricisi, miqrantların ölkədə işə qəbul olunmaqda eyni şərtlərdən faydalanıb-faydalanmadığını qiymətləndirir. Bu göstəricidə, miqrantların iş və əmək haqqı, işgüzarlıq imkanları və digər məsələlər də göz önündə tutulur.

Qeyri-vatandaşların siyasəti göstəricisi, miqrantların qeyri-vatandaşlar kimi siyasət proseslərinə iştirak etmə imkanlarını qiymətləndirir. Bu göstəricidə, miqrantların seçki və qanun qüvvəyə minmə proseslərinə iştirak etmələri müzakirə edilir.

Təhsil göstəricisi, miqrantların ölkədəki təhsil sistemində eyni imkanlardan istifadə edib-edə bilmədiklərini qiymətləndirir. Bu göstəricidə, miqrantların təhsil imkanları, təhsil dilləri və digər məsələlər də əhatə olunur.

Uyğunlaşdırma göstəricisi, miqrantların ölkədə asimilasiya edilməkdən çox, uyğunlaşdırılmağa təşviq edilməsini qiymətləndirir. Bu göstəricidə, miqrantların mədəni və sosial dəyərlərə uyğunlaşdırılması siyasətləri müzakirə edilir.

Son olaraq, dolaylı uyğunlaşdırma göstəricisi, ölkədəki mühacir və yerli ictimaiyyət arasında dostluq və həyat yoldaşlığı münasibətlərinin inkişafını qiymətləndirir (Huddleston, Vink, 2016b).

MİPEX, miqrantların inteqrasiya proseslərini müqayisə etmək üçün əlverişli və dəqiqliklə qiymətləndirmək imkanı yaradan bir alət olaraq önə çıxır. Bu indeks, miqrantların qəbulu və

uyğunlaşdırılması sahəsində hər bir ölkənin performansını qiymətləndirərək, effektiv siyasət tətbiq etməyə kömək edir (Vink, de Groot, 2010: 277).

Beləliklə, hərtərəfli inteqrasiya siyasəti miqrantlara güvənməyə kömək edir və miqrantın cəmiyyət üçün faydalarını müəyyən edir, diskriminasiya, məhdudlaşdırıcı siyasət isə ictimaiyyət arasında etibarsızlığı və ksenofobik davranışları artırır. Bir ölkənin MİPEX hesabında azalma anti-immiqrant davranışların və radikal sağ partiyalarının müvəffəqiyyətinin artmasına səbəb olur. İnteqrasiya siyasəti və nəticələr arasındakı əlaqələr həmişə aydın deyil. Bəzi ölkələr problemləri aradan qaldırmaq üçün siyasətlərini aktiv şəkildə inkişaf etdirir, bəziləri isə onları görməzdən gəlirlər. MİPEX-dən istifadə edən tədqiqatçılar hesab edirlər ki, inklüziv inteqrasiya siyasəti olan ölkələr miqrantlar və hər kəsin yaşaması üçün daha inkişaf etmiş, xoşbəxt ölkələrdir (Multikulturalizm Giriş, 2019: 334).

Multikulturalizm siyasətləri fərdlərin/qrupların/icmaların müxtəlif tələb və etirazları və sosial strukturda miqrasiya nəticəsində yaranan gözlənilməz dəyişikliklər nəticəsində yaranan problemlərin həlli yollarının axtarışının məhsuludur. Yeni mühacir profilləri assimilyasiyanın alternativinin olmadığını sübut etdi və artan millətçi hisslər və onların "aydın tələbləri" müəyyən dərəcədə multikulturalizm siyasətini zəruri etdi (Geyik Yıldırım, 2018). Digər tərəfdən, bu gün üzləşdiyi yeni mühacirət dalğaları XX əsrin multikulturalizm siyasətini şübhə altına almağa başlayıb.

Avropada miqrasiya və miqrasiya vəziyyətlərinin yaratdığı yeni müxtəliflik, yəni multikultural sosial quruluş İkinci Dünya Müharibəsindən sonra ortaya çıxan bir reallıqdır. Multikulturalizm 1960-cı illərin sonu və 1970-ci illərin ağdərili və xristian olmayan ölkələrdən artan immiqrasiya kontekstində rəsmi hökumət siyasəti kimi ön plana çıxdı (Kymlicka, 2015: 297). Birgə yaşayış tərzində haqqında düşünməyə qapıları açan şey, miqrasiyanın və xarici mənşəli əhalinin varlığının milli dövlət üçün bir "təhlükə" kimi qəbul edilməsi idi. Bu cür qavrayış Qərb miqrasiya paradigmasını, xüsusən də qaçqın axını qarşısında yenidən formalaşdırıb. Miqrasiya ilə bağlı günümüzün əsas fəlsəfəsi "təhlükə" hesab edilənləri istisna etmək, sərhədləri gücləndirmək, hətta ümumi təhlükəsizlik siyasətlərini genişləndirmək və yüklərin bölüşdürülməsindən qaçmaqdır. Müasir dövrdə milli dövlətlər möhkəmləşdikcə və beynəlxalq dövlət sistemi kristallaşdıqca əhalinin hərəkətliliyinə yeni məhdudiyyətlər qoyuldu. Avropa dövlətləri fərdləri ənənəvi hakimiyyət qaynaqlarından azad edərək onlara hüquq və imtiyazlar bəxş etməklə yanaşı, həm də öz əhalisinin ətrafında sərhədlər çəkdi (Nuhoğlu-Soysal, 2021: 34).

Digər tərəfdən, bugünkü miqrasiya hərəkətləri bu gün daha problemlə sahəyə çevrilib və bunun həlli yollarının axtarışları geniş vüsət alıb. Bir zamanlar ölkələrin iqtisadi inkişaf istəklərinə cavab olaraq ehtiyac duyulan və təşviq edilən/tələb edilən miqrasiya hərəkətlilikləri bugünkü dünyanın dəyişən siması ilə arzuolunmaz/qarşısı alınmalı olan əsas hadisələrdən birinə çevrilmişdir. Engelhardt (2018) görə, klassik immiqrasiya ölkələri kimi tanınan ABŞ, Avstraliya və Kanada qurulduğu gündən ölkə torpaqlarını emal etmək, infrastrukturalarını və fabriklərini qurmaq üçün xaricdən gələn insanlara ehtiyac duyur. Digər tərəfdən, Avropa ölkələri əvvəlki əsrlərdə həddindən artıq əhali sıxlığı və aclıqla mübarizə aparırdılar (Engelhardt, 2018: 315). Mühacirləri işsizliyə görə məsuliyyət daşıyan geniş kütlə siyasətçilərə təzyiq edərək anti-immiqrant qanunların qəbulunu və icrasını təmin etməyə çalışır. İmmiqrasiya məsələsinin siyasiləşməsi kimlik müzakirələrinə də səbəb olub. Kimliyə əsaslanan siyasi üslublar ən çox müsəlman əsilli qaçqınların həyatına təsir edib. "İkinci Dünya Müharibəsindən bəri ən pis qaçqın böhranında, təxminən 60 milyon qadın, kişi və uşaq münafişə, zorakılıq və təqiblər nəticəsində öz yurd-yuvasından didərgin düşüb. Bununla belə, dünyanın ən zəngin siyasi bloku olan Avropa İttifaqı (Aİ) uzun illərdir davam edən bu köçkünlük böhranı qarşısında sığınacaq axtaranların və qaçqınların Avropaya daxil olmasının qarşısını effektiv şəkildə almağa çalışır. "Avropa qalası" adlı siyasətlər çərçivəsində Aİ quru sərhədlərində məftilli hasarlar quraşdırır, getdikcə daha çox sərhəd mühafizəçiləri yerləşdirir və immiqrant və qaçqınların qarşısını almaq üçün qonşu ölkələrlə müqavilələr imzalayır (Amnesty International, 2016: 4).

Nuhoğlu-Soysalın (2021) fikrincə, “insan hüquqları, bütün dünyada fəaliyyətin qanuni göstəricisi olaraq, milli mənsubiyyətdən kənarında hüquq iddialarının qurulmasına xidmət edən və öz ironiyalarını yaradan hegemon bir dil təqdim edir: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təşəbbüsü Somalidə aclıq problemini yüngülləşdirmək üçün İnsan haqları missiyası Moqadişu küçələrində insanlara qarşı sülh üçün müharibə aparmağı "tələb edir"; “İraq”ı insan hüquqlarının pozulmasına görə cəzalandırmaq üçün tətbiq edilən embarqo müddəalarından tutmuş, səbəb olduğu qeyri-kafi humanitar yardıma qədər bir sıra ziddiyyətli nəticələri qanuniləşdirməyə xidmət edən əmr alətinə çevrilmişdir” (Nuhoğlu-Soysal, 202-275). Qaçqın axını qarşısında Qərb miqrasiyada seçici tərəf olmağa meyllidir; O, təkidlə Şərqə qəbul etməyi tövsiyə edir. Bu gün immiqrasiya Qərb üçün təhlükədir; Şərq üçün sərvət kimi daha tez-tez təsvir olunmağa başladı. Qərbə selektivlik; Qəbul daha çox Şərqə aid edilir. Şərq miqrasiyası bir vaxtlar Qərb üçün iqtisadi dəyər idi; Onun qapısı lazım olanda açılırdı; Artıq ehtiyac qalmayanda sərhədlər bağlandı. Əslində Qərb əsrlərdir hər sahədə rəşadətli aktyorluq üslubu və rəftar tətbiq edir (Geyik Yıldırım, 2022: 15).

Goldin və həmkarları (2022) deyir ki, “miqrasiya qlobal institusional arxitekturanın yetim uşağıdır. Onların fikrincə, beynəlxalq institusional və hüquqi baza qaçqınlardan başqa sistemli miqrasiya məsələlərində susur. Bu gün miqrasiya üçün məsuliyyət xaos kimi miqrasiya ilə bağlı əsas qlobal narahatlıqları həll etmək üçün nə səlahiyyəti, nə də potensialı olmayan bir neçə beynəlxalq təşkilatın üzərinə düşür” (Goldin, Cameron, Balarajan, 2022: 7). 1950-ci illərdəki immiqrasiya Qərb üçün yeni dövrün başlanğıcı idi. Çünki qaçqınların qəbul edilməsinin səbəblərindən biri onların hazır işçi qüvvəsi və bundan əldə olunacaq gəlirlə iqtisadiyyatı stimullaşdıracaqları idi. Digər tərəfdən, Qərb hökumətləri qaçqınların dünyanın müxtəlif bölgələrinə göndərilməsinin Avropada sıxlığı aradan qaldırmaqla əhalinin ədalətli bölgüsünə töhfə verəcəyini və əhalisi az olan, inkişaf etməmiş demokratiyalar üçün faydalı olacağını düşünürdülər (UNHCR, 2001: 17; 14).

Nəticə

Bu gün münaqişələrin, müharibələrin, insan haqlarının və yoxsulluğun problemləri sahələrinin toplandığı coğrafiyaların əksəriyyəti Yaxın Şərq, Afrika və müəyyən dərəcədə Asiyadan qaynaqlanır. Bu mənbə coğrafiyalarından köç edən xeyli sayda müsəlman icması var. Qərb bugünkü qaçqın axını qarşısında miqrasiyanın faydalarını maksimuma çatdırmaq anlayışını miqrasiyanın zərərini minimuma endirmək anlayışına buraxıb. Bu anlayış qaçqın yükünü bir neçə bölgəyə sığdırmaq kimi həssaslığı da özü ilə gətirdi. Miqrasiyalar insan həyatının daimi hadisələrindən biri olmaqda davam edir; Ölkələr öz sərhədləri daxilində əcnəbilərə qarşı siyasətlər istehsal etməyə davam edəcəklər. Bununla belə, bu gün insan hərəkətliliyinin gözlənilməz səviyyəsi və müxtəlifliyi ilə qarşılaşırıq. Bu hərəkətlərdəki qaçqınlar/sığınacaq axtaranlar tək bir ölkənin məsuliyyəti öz üzərinə götürə biləcəyi bir sahə olmaq imkanlarını itirmişlər. Beynəlxalq müqavilələrin bugünkü qaçqın problemini həll etmək üçün yetərli olmadığı, onların yenilənməsinə ehtiyac olduğu və beynəlxalq yükün bölüşdürülməməsi getdikcə daha aydın oldu. “Avropa qalası, məftil hasarlar, qabaqcıl izləmə sistemləri” kimi təcrübələr yalnız Qərb icmalarının rifahına xidmət edir. Bununla belə, beynəlxalq müqavilələrin əsas fəlsəfəsi ümumbəşəri rifah üzərində qurulur. Bu səbəbdən qaçqınlar məsələsi təcili olaraq beynəlxalq siyasətin əsas gündəminə çevrilməli, sağlam düşüncə və funksional təcrübələrlə qurulmuş yeni beynəlxalq müqavilələr qüvvəyə minməlidir.

Ədəbiyyat

1. Hen, M., Kraus, E., Goroshit, M. (2014). Ethnic Identity, Multiculturalism, and Their Interrelationships: Differences between Jewish and Arab Students. Multicultural learning and teaching, 20 p.
2. Kymlicka, W. (2012). Multiculturalism: Success, Failure, and the Future, Migration Policy Institute, 32 p.
3. Raz, J. (1998). Multiculturalism., Ratio Juris 11 (3), pp.193-205.

4. Yerebakan, E. (2013). Those Who Live by Candlelight in the Middle of Civilization: The Amish. USA Sabah, 12 August. Accessed: 03.03.2024.
5. Knudsen, S. (1974). The Education of the Amish Child. California Law Review, Vol. 62. № 5, December, pp.1506-1531.
6. Multikulturalizmə Giriş. (2019). Ali Məktəblər üçün dərslik. Bakı: Şərq Qərb, 432 s.
7. Huddleston, T., Vink, M. (2016a). MIPEX 2015: Migrant Integration Policy Index. Retrieved from <https://www.mipex.eu/>
8. Vink, M., de Groot, G.R. (2010). A Migrant Integration Policy Index: Government Task or Academic Tool?. International Journal on Multicultural Societies, 12(2), pp.257-279.
9. Geyik Yıldırım, S. (2018a). Kanadada multikulturalizmin yaranmasının səbəbləri. Karabük Universiteti Sosial Elmlər İnstitutu Jurnalı, 2018, 8 (1), s.22-42.
10. Nuhoglu Soysal, Y. (2021). Vətəndaşlığın Limitləri, Avropada Miqrantlar və Transmilli Üzvlük. (Trans. Ezgi Su Dağabak), Ankara: GAV Perspektiv Yayınları.
11. Amnesty International 2016, Asylum-Seekers and Refugees Denied Effective Protection in Turkey, Accessed: 03.03.2024.
<https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR4438252016ENGLISH.pdf>
12. Goldin, I., Cameron, G., Balarajan, M. (2011). Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future (STU-Student edition). Princeton University Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt7rk89>
13. UNHCR (2000). The State of the World's Refugees.
<https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3ebf9bb8e.pdf>
14. <https://www.sabah.com.tr/amerika/2013/08/12/medeniyetin-ortasinda-mum-isiginda-yasayanlar-amisler>

Göndərilib: 03.03.2024

Qəbul edilib: 27.04.2024